

ALİ NİHÂNÎ YOZGADÎ'NİN MENÂKIB-I MURTAZAVİYYE ADLI ESERİNDE, HZ. ALİ HAKKINDA RİVÂYET EDİLEN BAZI HADİSLER VE BU HADİSLERİN İŞLENİŞİ

İsmail YILDIRIM*

Özet

Kur'an-ı Kerîm'den sonra İslâm dininin temel kaynakları arasında gelen hadis, ihtilâfa düşülen konularda insanları aydınlatan, böylece hidâyet ve rahmet kaynağı olan Kur'an-ı Kerîm'in kendisine indirildiği Peygamber'in sözü olarak üstün bir değer taşır.

Hazret-i Peygamber'in vazifesi, genel mânâda ve İslâm'ın koyduğu prensipler çerçevesi içinde, insanları tek Allah inancına davetten ibarettir. Hz. Peygamber'in insanlara sözleriyle açıkladığı, fiilleriyle uygulamasını gösterdiği ilâhi emir ve hususların hemen hepsi Kur'an'da yer almayıp hadislerle açıklık kazanmış, İslâm hukûkunun birçok meselesi hadislerde verilen bilgilerle çözüme kavuşturulmuştur.

Hz. Peygamber'in, ilâhi emir ve yasakların yanında, sahabelerin faziletleriyle ilgili hadisleri olduğu gibi, başta dört halife olmak üzere gerek gruplar halinde gerekse tek tek sahabelerin fazileti hakkında hadisleri de vardır. Bilindiği üzere Hz. Ali, Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'in oğlu ve aynı zamanda neslinin devamına da vesile olan kızı Fâtıma'nın kocasıdır. Dolayısıyla Hz. Peygamber, kendisini "ilim şehrinin kapısı" diye vasıflandırdığı Hz. Ali hakkında; onun üstün meziyetlerini, ahlâkını, şecâatini vs. tasvir eden sözler söylemiş veya söylediği sözler râviler tarafından nakl edilerek, yazıya geçirilmiş ve günümüze kadar gelebilmiştir.

Bu makalede, Bektaşî tarikatına mensup Ali Nihânî Yozgadî (1835 1906)'nin, Menâkıb-ı Murtazaviyye adlı eserinde; Hz. Peygamber'in, Hz. Ali hakkında rivâyet ettiği bazı hadisler ele alınacak, hadislerin işlenişi hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar sözcükler: Hadis, Hz. Peygamber, Hz. Ali, Menâkıb-ı Murtazaviyye.

* Arş. Grv. Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü e-mail: ismailedebiyat66@gmail.com

SOME HADITHS SAID ABOUT HZ. ALİ IN ALİ NİHÂNÎ YOZGADÎ'S WORK CALLED MENÂKIB-I MURTAZAVİYYE AND DISCUSSION OF THESE HADITHS

Abstract

Hadith, which is among fundamental resources of Islam after the Holy Koran, has a superior value as the statement of the Prophet whom the Koran, enlightening the people on the issues which was fallen into disagreement and so is the source of the right way and God's mercy, was delivered.

The Prophet Hz. Muhammad's duty is composed of invitation for people to believe in only Allah in general sense and within the framework of the rules Islam established. Almost all of divine orders and prohibitions, which the Prophet Hz. Muhammed verbalized and showed to practice by his actions, is not in Koran. They were clarified with hadiths. Many issues of Islamic law were solved by the information given in the hadiths.

Besides The Prophet Hz. Mohammad's hadiths about divine orders, prohibitions and virtues of his companions, he has hadiths about virtues of his companions both as group, especially about four great calips and as one by one. Ali is both son of The Prophet Hz. Muhammed's uncle Ebû Tâlib and husband of his daughter Fâtıma who lead his generation to maintain. Thus, The Prophet Hz. Muhammed said many things describing Ali's superior merits, ethic and courage etc. about him whom he called "the gate of the city of knowledge" and his utterance was put into written form by reporting of explicator and they could reach the present day.

In this article, in the work of member of Bektashi tariqa and author Ali Nihânî Yozgadî (1835-1906), which is called Menâkıb-ı Murtazaviyye, some hadiths which The Prophet Hz. Muhammad said about Hz. Ali will discussed and the information about discussing hadiths will be given.

Key words: Hadith, The Prophet Muhammad, Hz. Ali, Menâkıb-ı Murtazaviyye.

Giriş

İslâm kültürünün Hz. Peygamber'den sonra en önemli simalarından biri olan Hz. Ali, bu dine ait ilimler, mezhepler ve tasavvuf ekolleri tarihinde önemli bir yer tutar. Sadece Müslüman Arap dünyasının değil, İslâmiyet'i kabul eden bütün kavimlerin geçmiş ve şimdiki zamanları itibariyle hayatında, edebiyatında değerli bir mevkiye sahip olan Hz. Ali, Türk tarih ve kültüründe bir "millî kahraman" gibi benimsenmiş ve sevilmiştir. Hz. Ali, Hz. Peygamber'den intikâl eden ilâhi bilginin kanalı sayılması vesilesiyle pek çok tasavvuf ve tarikat erbabınca "Şâh-ı Velâyet" kabul edilmiş; diğer taraftan katıldığı

savaşlarda gösterdiği yiğitlikler sebebiyle “Esedullâhi'l-gâlib” unvânını almıştır.¹ Hz. Peygamber'in peygamberliğinden önce beş yıl evinde ve peygamber olarak gönderildiği 610 yılından vefât ettiği 632 yılına kadaryaklaşık 20 yılı yakınında bulunan Hz. Ali, O'nun en çok sevdiği ve değer verdiği insanlardan biri olmuş; akıl, zekâvet, dirâyet, zühd, takvâ, cesaret gibi meziyetleri dolayısıyla Hz. Peygamber tarafından defalarca övülmüştür. Okuryazar oranının çok yüksek olmadığı ve Hz. Peygamber'in ilim tahsilini teşvik ettiği bir cemiyette okuma yazmayı bilenler arasında yer alan Hz. Ali, Hz. Peygamber'e vahiy kâtipliği ve yazıcılık yapanlardan olduğu gibi, Kur'an ilimlerini de en iyi bilen sahabelerdendir. Bu vasfı dolayısıyla Hz. Peygamber O'nun hakkında: “Ben ilim şehriyim, Ali onun kapısıdır.”² buyurduğu rivâyet olunmuştur.

a. Hz. Ali'nin Tarihî Şahsiyeti³

Kaynaklara göre tam olarak adı, Ali ibn-i Ebî Tâlib el-Kureyşî el-Hâşimî'dir. Hz. Peygamber'in amcasının oğlu ve damadı olup dördüncü halifedir. Babası Ebû Tâlib, annesi Kureyş'ten Fâtuma binti Esed, dedesi Abdulmuttalib; lakâbı Haydar; unvânı ise Em'rü'l-Mü'minîn'dir. Çocukluğunda puta tapmadığı için daha sonraları “Kerrema'llâhu Vechehu” dua cümlesiyle anılmıştır.⁴ Hicretten yaklaşık 20 yıl önce, M. 600'de (598?) Mekke'de doğmuştur. Beş yaşından itibaren Hazret-i Muhammed'in peygamberliğine ilk iman edenlerdendir. Hazret-i Peygamber ile Medine'ye hicret etmiş: Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber başta olmak üzere hemen her gazâyâ katılmış, Resûl-i Ekrem'in sancaktarlığını yapmış ve büyük kahramanlıklar göstermiştir.

Üçüncü halife Hazret-i Osman'ın şehit edilmesinden sonra 24 Haziran 656'da hilâfete geçmiştir. İslâm'ın dördüncü halifesi olmuştur. Hâricî Abdurrahman bin Mülcem tarafından zehirli bir hançerle sabah namazında yaralanmış, aldığı yaranın tesiriyle 26 veya 28 Ocak 661'de vefât etmiş, Kûfe'ye (bugün Necef) defnedilmiştir.⁵

b. Hazret-i Ali'nin Menkabevî-Destanî Şahsiyeti⁶

Hz. Ali'nin, İslâm'ın yayılış tarihinde ve Müslümanlar arasındaki ilim, takvâ, ihlas, samimiyet, fedakârlık, şefkat, kahramanlık ve şecâat gibi yüksek ahlakî ve insanî vasıflar bakımından müstesna bir yere sahip ve Kur'an ve sünneti iyi bilenlerden biri olduğunu hemen hemen bütün Şîî ve Sünnî kaynaklar ittifakla

1 Âdem Ceyhan, Türk Edebiyatında Hz. Ali Vecizeleri, Öncü Kitap, Ankara 2006, s. 11.

2 Tirmizî, Menâkıb, “İlm” 20.

3 İsmail Yıldırım, “Bektaşî Şâiri Ali Nihâni Yozgadi ve Menâkıb-ı Murtazaviyye'si”, Turkish Studies, Volume 8/4 Spring 2013, s. 453-461.

4 Ethem Ruhi Fığlalı, “Ali”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.2, İstanbul 1989, s. 371-374.

5 Hz. Ali'nin tarihî kişiliği konusunda geniş bilgi için bkz. Fığlalı, “Ali”, İslâm Ansiklopedisi, C.1, MEB yay., İstanbul, s. 306-310.

6 İsmail Yıldırım, agm.

belirtirler. O'nun destanî şahsiyetini belirgin bir biçimde müşahede ettiğimiz cenk-nâmelerinde, savaş sırasında gösterdiği yiğitlikler şöyle tasvir edilir:

Hazret-i Ali Döldül'e biner, Zülfikâr'ı kuşanır ve Hayber Kalesi'nin üzerine yalnız başına yürür. Kırk arşın genişliğindeki hendeği atlar. Nara atınca dünya deprem oluyormuş gibi sallanır. Öniine çıkan düşman pehlivanlarını Zülfikâr ile ikiye böler. Bütün düşmanlar şaşırır. Daha sonra otuz üç bin batman demirden yapılmış kale kapısını tutar, kapıyı koparır ve kırk adım uzağa fırlatır. Üzerine kırk kişinin toplanarak attığı bir taş, Zülfikâr ile havada ikiye böler. Kale kapısı yerinden kopunca İslâm askeri girip kaleyi alır.⁷

Konuya ilişkin Muallim Nâci, İslâm tarihine ait 850 civarında kişinin biyografisinden meydana gelen Esâmî'sinde Hz. Ali'nin portresini şöyle çizer:

Aliyyü'l-Murtazâ (İmâm Alî bin Ebî Tâlib):

Hayber kapısını attığı meşhurdur. Herhangi pehlivan ile cenk etmiş ise gâlib gelmiş ve "Esedullâhi'l-gâlib" unvânını almıştır. Kılıcı bir kere ururdu. Bir uruşda ikiye bölerdi⁸

Hazret-i Peygamber tarafından hediye edilen Zülfikâr (iki uçlu) adlı kılıcını gazâlardan biri sırasında büyük bir maharetle kullandığı esnada hakkında "Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ zülfikâr"⁹ sözünün söylendiği rivâyet edilir.

İslâm tarihine ait eserleriyle tanınan şarkiyatçı Philip Hitti, Hz. Ali'nin menkabevî şahsiyetini şu cümlelerle ifade eder:

"...ideal bir Arabın sahip olduğu vasıf ve şahsiyeti nefsinde toplamış bulunuyordu. Savaşta cesur, istişârede akıllı, konuşmasında belîğ ve açık, dostlarına karşı hakikatli ve sadık, düşmanlarına karşı âlicenap olan Hz. Ali, hem müslümana has, hem de müslüman bir bahadıra yakışan iki faziletinde örneği olmuş; ismi etrafında sayısız, sonsuz şiirler, vezizeler, dinî öğütler ve menkabeler örülmüş bir kimsedir."¹⁰

c. Hadîs

İslâm kültürü tesiri altında meydana gelen Türk edebiyatı'nın *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l-hakayık*, *Divân-ı Hikmet* gibi ilk eserlerinden itibaren şair ve yazarlarımızın asırlar boyunca en çok faydalandıkları ve atıfta buldukları kaynaklar, şüphesiz Kur'an âyetleri ve Hz. Peygamber'in hadisleridir.

7 Necati Demir-Mehmet Dursun Erdem, *Hazret-i Ali Cenklere*, Destan Yayınları, Ankara, 2007, s. 26-27.

8 Muallim Nâci, *Emsâl-i Alî Hazret-i Ali'nin Hikmetli Sözleri*, (Haz. Âdem Ceyhan), Buhara Yayınları, İstanbul 2011, s. 11-12.

9 Ali'den başka yiğit, Zülfikâr'dan başka kılıç yok!

10 Philip Hitti, *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi*, (trc. Salih Tuğ), İstanbul, I, 280.

Söz, haber, yeni şey anlamlarına gelen hadîs (حَدِيث) , çoğulu ehâdis (احاديث) , terim olarak, Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirleridir.¹¹ Fabr-i kâinât efendimizin mübarek kelâmı veya bir fiil ve hareketi.¹² Hadis, haber vermek ve nakletmek manâlarında da kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerîm'in "Demek onlar, bu söze inanmazlarsa, arkalarından üzüülerek kendini helâk edeceksin"¹³ meâlindeki âyetinde geçen hadîs kelimesi, söz veya haber anlamında kullanılmış olup bu kelime ile Kur'an kastedilmiştir. Duhâ sûresinin 11. âyetinde geçen ve bu kelimedenden türeyen fehaddis (فَحَدَّثَ) fiili ise, anlatmak veya haber vermektan emir sîgasında kullanılmış ve "Rabbinin nimetini şükrederek anlat." manâsı kastedilmiştir.¹⁴

Kelimelerin kullanılışında daha sonraları bazı gelişmeler olmuştur. Genel manâsında herhangi bir değişiklik görülmemekle beraber, dinî çevrelerde bazı haber çeşitlerine isim olarak verilen özel bir anlam kazanmıştır. İbn Mes'ûd'tan nakledilen bir haberde bu manâ açık bir şekilde görülür. İbn Mes'ûd demiştir ki: "Engüzel söz, Allah'ın kitabıdır."¹⁵

Hadis lafzı, nihayetinde Hz. Peygamber'in sözlerine mâl edilmiş ve onunla ilgili bütün haberlere hadis denilmiştir. Ebû Hureyre tarafından sorulan bir soruya Hz. Peygamber'in verdiği cevapta bu kelime, bizzat Hz. Peygamber tarafından bu anlamda kullanılmıştır.¹⁶ Ebû Hureyre Hz. Peygamber'e "Yâ Resûlallah! Kıyamet günü senin şefaâtine nâil olacak en mesut kişi kimdir? diye sorduğu zaman, Hz. Peygamber, ona şu cevabı vermiştir: "Senin hadise karşı olan iştiyakını bildiğim için, bu hadis hakkında hiç kimsenin bana senden önce soru sormayacağını tahmin etmiştim. Kıyamet günü benim şefaâtine nâil olacak en mesut kimse, samimi bir kalple lâ ilâhe illallah diyen kimsedir."¹⁷

Edebiyatımızda şairler tarafından iktibas ve telmih yoluyla hadislere sık sık yer verilmiştir. Bu bakımdan hadis, divan şiirinin kaynakları arasında da önemli bir yer tutar. Hadisler, nazım parçalarında bazen tam metniyle bazen de tercümesiyle yahut belli bir fırkasıyla veya küçük parçalar hâlinde de karşımıza çıkar. Meselâ, XV. asır divan şairlerinden Şeyhî (ö. 1422), Hz. Peygamber'e hitâben yazdığı bir na'tında: Levlâke; Allah'ın, en son ve en sevgili peygamberine hitap ederek: "Levlâke levlâk lemâ hâlâktü'l-eflâk"¹⁸ hadis-i kudsiye işaret etmiştir.

11 Dinî Kavramlar Sözlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010, s. 215

12 Şemsettin Sâmî, Kâmûs-ı Türkî, TDK Yayınları, Ankara, 2010, s. 411.

13 Kehf sûresi, 18/6.

14 Duhâ sûresi 93/11, "Ve emmâ bini'meti rabbike fehaddis"

15 İbn Mes'ûd'tan nakledilen bu sözün çeşitli rivâyetleri için bkz. Buhârî, Sahîh, VII 96; Müslim, Sahîh, II. 592-593.

16 Talât Koçyiğit, Hadîs Usûlü, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010, s. 10-11.

17 Hadis için bkz. Buhârî, Sahîh, I. 33; VII. 204.

18 Sen olmasaydın, sen olmasaydın, felekleri yaratmazdım! İsmail b. Muhammed el-Aclûnî,

Ey fahr-i halk kimde ola zerre medhüne

Çün Hakk dedi Le'amrüke *Levlâke Vedduhâ*¹⁹

Halk arasında, günlük konuşma diline yerleşmiş olan birçok kelime ve kavram, dinî bir inanca ya da bir âyet ve hadisin işaretine dayandığı gibi edebiyatımızda da bütün dinî türlerde, aynı şekilde dinî bir inancın ya da bir âyet veya hadiste geçen herhangi bir işaretin tezahürü olarak, İslâmî Türk edebiyatında kırk hadis veya yüz hadis toplama, tercüme ve şerh etme işi de başlı başına bir edebî tür olarak yerini almıştır.²⁰

Hz. Peygamber'in "Ümmetimden her kim hadislerimden kırk hadis ezberler, başkalarına öğretirse Allah onu kıyamet günü fakîhler ve bilginlerle haşreder." hadisi münasebetiyle İslâm tarihi boyunca çeşitli kırk hadisler, risaleler şeklinde derlenmiş, ezberlenmeye çalışılmıştır.

İlk örnekleri basit derlemeler hâlinde VIII. yy'ın sonlarına doğru ortaya çıkan kırk hadisler bir yönüyle dinî, diğer yönüyle edebî, ahlakî ve ictimâî özelliklere sahip olduğundan zamanla İslâm edebiyat ve tefekkürünün temel türlerinden biri hâline gelmiştir. Arap edebiyatında ilk örneği Abdullah b. Mübârek'in *Erba'ün Hadîs*'iyle görülen bu tür uzun süre başladığı gibi mensur olarak kaleme alınmış, İran ve Türk edebiyatlarında önce nazım-nesir karışık telif edilmiş ve giderek tamamen manzum kırk hadisler ortaya çıkmıştır.²¹

Türk edebiyatında ilk kırk hadis, Kerderli Mahmud b. Ali tarafından h.759/m.1358 senesinde yazıldığı tahmin edilen *Nehcü'l-Ferâdis*'tir.²² Türk edebiyatında yapılan kırk hadis tercüme ve derlemelerinin sayısı oldukça fazladır. Fuzûlî'nin *Tercüme-i Hadîs-i Erba'în*'i²³, Latîfî'nin *Subhatü'l-Uşşâk*'i²⁴, Hatiboğlu Mehmed'in *Ferahhnâme*'si²⁵, Usûlî'nin hadis ve vecize tercümeleri²⁶ bu türün meşhur eserlerindedir.

(1418/1997), Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlül-İlbâs, Beyrut, C. II

19 Mustafa İsen-Cemal Kurnaz, Şeyhî Divanı, Akçağ Yayınları, Ankara, 1990, s. 38.

20 Abdülkadir Karahan, İslâmî-Türk Edebiyatında Kırk Hadis, TDEA, İstanbul 1982, c. V, s.323.

21 Abdülkadir Karahan, Kırk Hadis, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ans. Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2002, C. 25, s. 467-473.

22 Nehcü'l-Ferâdis, Çeviriyazı: Janos Eckmann, (haz. Semih Tezcan-Hamza Zülfiyar), TDK Yayınları; Abdülkadir Karahan, İslâmî Türk Edebiyatında Kırk Hadis, Toplama, Tercüme ve Şerhleri, (1. bs. İstanbul 1954), 2. bs. Ankara, 1991, s. 143-153.

23 Kemal Edip Kürkçüoğlu, Fuzûlî Kırk Hadis Tercümesi, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1951.

24 Ahmet Sevgi, "Latîf ve Subhatü'l-Uşşâk'ı", Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi, Konya, 1992, S.1, s. 47-92.

25 Mustafa Erkan, "Ferahnâme", TDV İslâm Ans. İstanbul 1995, C. 12, s. 359-360.

26 Adem Ceyhan, Usûlî'nin Hadis ve Vecize Tercümeleri, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay. İstanbul 2003, C. XXX, s. 147-188.

d. Rivâyet-Râvi-Kaynak Eser

Türk edebiyatında, Hz. Peygamber'e ait sözlerden çeşitli mevzularda, hatta "profan" (dine ait sayılmayan, cismanî) konularda meydana getirilmiş manzum veya mensur eserlerde telmih yahut iktibas yoluyla sürekli istifade edildiği gibi, doğrudan onun hadislerinin tercüme ve şerhine has kılınmış ürünler de vardır. XIX. asır Bektaşî şairlerinden Ali Nihânî de bu türde mensur bir eser meydana getirmiştir.

Menâkıb-ı Murtazaviyye²⁷ oniki bâbşeklindedir. Her bir bâb kendi içinde muhtelif konuları ihtivâ eden bir eserdir. Çalışmamıza konu olan, Hz. Peygamber'in Hz. Ali hakkında rivâyet ettiği hadisler, eserin ikinci bölümünü teşkil etmektedir. Müellif bu bölümde, her bir hadisi menkabet başlığı altında ele almış; ele aldığı hadisin hemen akabinde kaynak kişi veya eseri vererek tercüme etme yoluna gitmiştir.

Müellif eserinde, Hz. Ali hakkında rivâyet edilen hadisleri râvilerin dilinden aktararak veya kaynakların ismini zikrederek vermiştir. Kaynak kişi diye tabir ettiğimiz râviler, Hz. Peygamber'in, Hz. Ali hakkındaki rivâyet ettiği hadisleri ya bizzat Hz. Peygamber'den işitmiş ya da diğer râviler tarafından nakl edilmiş olan hadisleri rivâyet etmişlerdir. Söz konusu bölümde, nakil-menkûl durumu hemen göze çarpmaktadır. Hadislerin menşei olarak gösterilen kaynaklar ise, Şîî ve Sünnî mezheplerin çatısı altında kaleme alınmış eserlerdir. Müellif, eserin bu bâbını hazırlarken hemen her kaynağa başvurmuş, Hz. Ali ile alâkalı hadislerin tamamına yakını eserinde yer vermeye çalışmıştır.

Ali Nihânî, bu türde yazılan eserlerden farklı olarak, kendi eserinde muhtelif kaynaklarda görmüş olduğu hadisleri aynen almış fakat hadise ek olarak onu tercüme etme yoluna gitmiştir. Yazarın hadisleri aynen verip, tercüme faaliyetine girişmesi, yaşadığı devir ve muhit esas alınırca müellifin, döneminde aydın bir medrese muallimi ve dinî ilimlere vakıf olduğu kanısını da uyandırır.

Konumuz gereği özellikle şunu da belirtmemiz gerekir ki müellif eserinde, Hz. Ali hakkında rivâyet edilen hadislerin sahih veya Sünnî, Şîî itikadına uygun olup olmadığı vs. gibi sorulara cevap arama gayretinde değildir. Fakat biz, söz konusu hadislerin hangi hadis kaynaklarında geçtiğine ve hadislerin sıhhatli bir şekilde kullanılıp kullanılmadığını da yine teyit edip, dipnotta göstermeye çalıştık.

e. Hz. Ali İle İlgili Bazı Hadisler ve Eserde Ele Alınmış Şekilleri

"Bâb-ı divüm Seyyidü'l-Mürselîn'in salla'llahu teâlâ aleyhi ve sellem Emîrü'l-Mü'minîn hakkında fem-i pâk-i Muhammedîyelerinden şeref-sâdır olan hadîs-i şerîfe ve ol zât-ı fâizü'l-berekâtı sitâyîş buyurdıkları ekâvil-i münîfeler beyânındadır."²⁸

27 Eserin bilinen iki nüshası, Ankara Millî Kütüphâne'de A5294 ve B349 numaralarda kayıtlıdır.

28 B 349 vr. 27b. İkinci bölüm, Hz. Peygamber'in, müminlerin emîri hakkında mübarek ağızlarından dökülen hadîs-i şerîf ve bereketli, kurtuluşa ermiş övdüğü o zâtın şahısındaki yüce sözleri üzerinedir.

Menkabet, kâle'n-nebiyyi salla'llâhu teâlâ aleyhi ve sellem: **يا عليّ انت آخى في الدنيا والاخرة**. Sahîh-i Tirmizî ve Mesâbih ve Mişkât ve Savâ'ik-i Muhrika'da Katâde ve Abdullah Amr rivâyetiyle mastûrdur ki çün ol hazret ashâbdan her iki miyânda akd için buyurdu. Hazret-i Emîr'e hiçbir kimse tayin buyurmadi. Hazret-i Emîr eyitdi: Yâ Resûlallah benim biraderim kimdir? Ol hazret buyurdu: Yâ Ali dünya ve âhiretde sen benim biraderimsin.²⁹

[...rivâyetiyle kayıtlıdır ki Hz. Peygamber, her iki dünyada da ashabıyla bir sözleşme yaptı. Fakat Hz. Ali'yi bunadâhiletmedi. Bunabinaen Hz. Ali şöyle söyledi: Yâ Resûlallah benim kardeşim kimdir? Hz. Peygamber: Ey Ali sen her iki cihanda da kardeşimsin.]³⁰

Menkabet, kâle'n-nebiyyi salla'llâhu teâlâ aleyhi ve sellem: **هذه الامت ورود على الحوض اولها سلام و هو عليّ ابن ابو طالب**. İstiâb'da Selmân-ı Fârisî radiya'llâhu anh rivâyetiyle mastûrdur ki ol hazret buyurdu: Havz-ı kevser vürûd-ı cihetinden ve bu ümmetin evveli İslâmiyyet cihetinden evvel olandır ki Ali ibn-i Ebû Tâlib'dir.³¹

[...rivâyetiyle kayıtlıdır ki Hz. Peygamber buyurdu: Kevser havuzunun akış yönünden ve İslâmiyyet cihetinden evvel olan Ali ibn-i Ebû Tâlib'dir.]

Menkabet, kâle'n-nebiyyi salla'llâhu teâlâ aleyhi ve sellem: **لعلّي انت منّي و انا منك**. Sahîh ve Müslim ve Buhârî'de Bera'ibn-i Âzib'den mervîdir ki ol hazret İmâm Ali için buyurdu: Sen benden ve ben sendenim.³²

Menkabet, kâle'n-nebiyyi salla'llâhu teâlâ aleyhi ve sellem: **انها لك اقلول كما قال اخي موسى اجعل لي وزير من اهل عليّ آخى اشدد به**

ازرى و اشركه في امرى

Müsned-i Ahmed bin Hanbel ve Hidâyetü's-Sü'edâ'da mastûrdur ki ol hazret buyurdu: Be-dürüstü senin için söylerim. Ancılayın ki karındaşım Mûsâ didi. Bâri Hudâyâ! Benim için ehl-i beytimden bir vezîr kıl Ali ki birâderimdir. Anınla püştümü kavî eyle ve emrimde şerîk kıl.³³

[...kayıtlıdır ki Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Doğrusu benim kardeşim Hz. Mûsâ'dır. Ey Allahım! Benim için ehl-i beytimden bir yardımcı ver ki Ali benim kardeşimdir. Onunla sırtımı (arkamı) güçlü eyle ve emirlerimde bana ortak kıl.]

29 B 349 vr. 28b. (İbn Teymiyye, Minhacü's-Sünnet C. 4, s. 80)

30 [...] bölümleri orijinal metinde olmayıp, tarafımızca açıklanmasına gerek duyulan kısımlar için kullanılmıştır. Ayrıca rivayeti bildiren kaynak kişi ve eserin ismi, tercüme esnasında tekrara düşmemek maksadı ile yeniden zikredilmemiştir.

31 B 349 vr. 28b.

32 B 349 vr. 28b. (Sahîh-i Tirmizî, C.2, s. 299), (Sünen-i İbn Mâce, C.1, s.44)

33 B 349 vr. 29a. (Fahredden-i Râzî, Tefsîr-i Kebîr, C. 12, s. 26.), (İbn Hacer, el-İsâbe, C.1, s. 124)

Menkabet, kâle'n-nebiyyi salla'llâhu teâlâ aleyhi ve sellem:

قسمت الحكمت فى عشرة اجزاء فاعطى على تسعت اجزاء و الناس جزء واحد.

Tefsîr-i Sa'lebî'de İbn Mes'ûd'dan mervîdir ki ol hazret buyurdu: Hikmet on eczâyaya kismet oldu. Tokuz cüz'ü Ali ve bir cüz'ü cümle nâsa virildi.³⁴

[...rivâyet edilmiştir ki Hz. Peygamber şöyle buyurdu: İlim on parçaya taksim edildi. Dokuz parçası Ali'ye ve kalan bir parçası da insanlara verildi.]

Menkabet, kâle'n-nebiyyi salla'llâhu teâlâ aleyhi ve sellem:

يا على أنك تفرع باب الجنّت فتدخلها بلا حساب. Emîrû'l-

Mü'minîn'den mervîdir ki ol hazret buyurdu: Yâ Ali tahkîk sen bâb-ı cenneti dakk ider ve bilâ-hisâb ana dâhil olursun.³⁵

[...rivâyet edilmiştir ki Hz. Peygamber buyurdu: Ey Ali! Doğrusu sen cennetin kapısını çalar ve hesaba çekilmeden cennete girersin.]

Menkabet, kâle'n-nebiyyi salla'llahu teâlâ aleyhi ve sellem:

من كان آخر كلامه أصوات على و على على يدخل الجنّة. E m î r ü ' l - Mü'minîn'den mervîdir ki ol hazret buyurdu: Bir kimsenin ki âhir kelâmı bana ve Ali'ye salâvât ola, ol kimse cennete dâhil olur.³⁶

Menkabet, kâle'n-nebiyyi salla'llâhu teâlâ aleyhi ve sellem:

لا يجوز احد الصراطه الا من كتب له على الجواز. S ü n e n - i Dârekutnî ve Sava'ik-i Muhrika ve Faslû'l-Hitâb'da Ebû Bekir es-Siddîk'den radiya'llahu anh mervîdir ki ol hazret buyurdu: Hiçbir ehad sırâtdan güzâr idemez. Meğer Ali ibn-i Ebû Tâlib ana cevâz vire.³⁷

[...rivâyet edilmiştir ki Hz. Peygamber buyurdu: Hiçbir kul, sırat köprüsünden geçemez, tâ Hz. Ali ona izin vermedikçe.]

Menkabet, kâle'n-nebiyyi salla'llâhu teâlâ aleyhi ve sellem:

انا مدينة العلم و على با بها فمن اراد العلم فليات الباب. S a h î h - i Tirmizî ve Hilyetü'l-Evliyâ ve Evsat-ı Taberânî'de ve Câbir Ensârî'den ve Meveddet'de ve Müstedrek-i Hâkim ve Savâ'ik-i Muhrika'da Emîrû'l-Mü'minîn'den mervîdir ki ol hazret buyurdu: Ben ilmin şehri ve Ali anın bâbıdır. Zîrâ ki bir kimse ilme tâlib ola, lâzımdır ki ol kapıya gele.³⁸

Menkabet, kâle'n-nebiyyi salla'llahu teâlâ aleyhi ve sellem: النظر الى على عبادة.

34 B 349 vr. 29a. (el-Kundûzî el-Hanefî, Yenâbiü'l-Mevedde, C.2, s. 285)

35 B 349 vr. 38b. (el-Harezmî, el-Hanefî, Menâkıb-ı Harezmî, s.227)

36 B 349 vr. 38b.

37 B 349 vr. 33b.

38 B 349 vr. 29b. (Suyûtî, Câmiü's-Sagir, s. 107), (Müstedrek, C.3, s. 226)

Mu'cem-i Taberânî'de ve Savâ'ik-i Muhrika'da ve Müstedrek-i Hâkim ve Bahrü'l-Ma'ârif'de İbn Mes'ûd'dan ve Faslü'l-Hitâb'da Ebû Bekir radiya'llâhu anhâ'dan mervîdir ki buyurdu: Ali ibn-i Ebû Tâlib'e nazar itmek ibâdetdir.³⁹

[...rivâyet edilmiştir ki Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Hz. Ali'ye bakmak ibadet hükmündedir.]⁴⁰

Menkabet, kâle'n-nebiyyi salla'llahu teâlâ aleyhi ve sellem:

من أحبّ عليًا فقد أحبّني ومن ابغض عليًا فقد ابغضني ومن اذا عليًا فقد اذاني
ومن اذاني فقد اذ الله.

Müsned-i Ebû Ali ve Müsned-i Bezzâr ve Savâ'ik-i Muhrika ve İstiâb'da Sa'd bin Ebî Vakkâs'dan radiya'llâhu anh mervîdir ki buyurdu: Her kim Ali'yi sever, tahkîk beni sever. Her kim ana buğz ider, tahkîk ol bana buğz ider. Ve her kim ana ezâ ider, tahkîk bana ezâ ider. Ve her kim bana ezâ ider tahkîk Hudâ Teâlâ'ya ezâ ider.⁴¹

[...rivâyet edilmiştir ki Hz. Peygamber buyurdu: Ali'yi seven beni sever. Her kim ona kin beslerse, bana kin beslemiş olur. Ve her kim Ali'yi incitir, beni incitmiş olur. Kim beni incitirse doğrusu Yüce Allah'ı incitmiş olur.]⁴²

Menkabet, kâle'n-nebiyyi salla'llahu teâlâ aleyhi ve sellem:

انّ في اللوح المحفوظ تحت العرش مكتوباً علي ابن ابو طالب اميرالمؤمنين

Muhammed ibn-i Hasan ibn-i Ali'den mervîdir ki ol hazret buyurdu: Be-dürüstî taht-ı arşda levh-i mahfûzda bir mektûb vardır. Yazılmışdır ki Ali ibn-i Ebû Tâlib Emîrü'l-Mü'minîn'dir.⁴³

39 B 349 vr. 30b. (İbn Asâkir, Tarih-i Dımişk, C.2, s.407)

40 Bu hadisin farklı rivâyetleri için bkz: "Ali'yi sevmek ibâdetdir" (Tefrîhü'l-Ehbâb fi-Menâkıbü'l-Âl ve'l-Ashâb s. 340), "Ali'yi sevmek nifaktan kurtuluştur" (el-Münâvî, Künûzü'l-Hakâyık, s. 63).

41 B 349 vr. 30a. (el-Kundûzî el-Hanefî, Yenâbiü'l-Mevedde C.2, s. 55-56)

42 Yine Ahmed b. Hanbel'den nakl olduğu üzere Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin şahsında: "Seni ancak mümin sever ve sana ancak münafık düşmanlık yapar." buyurmuştur. (İbn Menzur, Muhtasar u Tarih-i Medine-i Dımişk, c. 17, s. 375)

43 B 349 vr. 41a.

[...rivâyet edilmiştir ki Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Doğrusu Allah indinde, levh-i mahfuzda (her şeyin kayıtlı bulunduğu ilahî levha) bir mektup vardır ve üzerinde Hz. Ali'nin, müminlerin emîri olduğu kayıtlıdır.]

Menkabet, kâle'n-nebiyyi salla'llahu teâlâ aleyhi ve sellem:

ان الله تعالى خاطبني ليلة المعراج بلغة عليّ قلت: يا ربّي انت خاطبني ام عليّ

قال: يا محمّد انا شئ لست كالاشياء افاص بالناس و اوصف بالناس اوصف

بالشبهات خلقتك من نوري خلقت عليّا من نورك فاطلعت علي سرائر قلبك فلم

اجد في قلبك احب اليك من عليّ ابن ابو طالب فحاطبتك بلغت و لسانه ليظمن

قلبك.

Menâkıb-ı Hatîb'de ve Bahrü'l-Ma'ârif ve Hülâsatü'l-Menâkıb'da mastûrdur ki ol hazret buyurdu: Be-dürüstü Hudâ Teâlâ Mi'râc gicesi bana zebân-ı Murtazâ ile buyurdu: Didim yâ rabbi bana hitâb iden sen misin ya Ali'dir? Buyurdu: Yâ Muhammed ben eşyâ gibi olmadım ki nâsa kıyâs olunam veya onların teşebbühâtlarıyla tavsîf kılmam. Seni benim nûrumdan ve Ali'yi senin nûrundan halk eyledim. Serâirine muttali oldum. Ali'den muhabbetli bir kimse bulamadım. Bu cihetden anın lisânıyla tekellüm eyledim. Tâ kalbin ârâm-gîr ve muvâneset-pezîr ola.⁴⁴

[...kayıtlıdır ki Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Doğrusu Yüce Allah, Mi'rac gecesi benimle Ali ibn-i Ebû Tâlib'in lisânı ile muhatap oldu. Ve ben de sordum: Yâ rabbi sen mi benimle muhatap oluyorsun yoksa Ali mi? Allah bana buyurdu ki: Yâ Muhammed! Ben eşya gibi bir şey değilim, insanlar ile kıyas edilemem ve eşyalar ile vasıflanmam. Gizli şeylerine vakıf oldum fakat Ali'den daha sevgili olanını görmedim. Böylece kalbin mutmain olsun diye onun diliyle sana muhatap oldum.]

Menkabet, kâle'n-nebiyyi salla'llahu teâlâ aleyhi ve sellem:

ان الله تعالى جعل لي لكتلي نبيّ وصيّاً فشيت وصيّ آدم و يوشع وصيّ موسى

و شمعون وصيّ عيسى وعليّ وصيّ و هو خير الاوصياء في الدنيا والآخرة و

انا الداعي وهو المضيّ.

Emîrû'l-Mü'minîn'den mervûdir ki ol hazret buyurdu: Hak Sübhâne ve Teâlâ her nebî için bir vasî kıldı. Pes Şît vasî-i Âdem ve Yûşa vasî-i Mûsâ ve Şem'ûn vasî-i İsâ ve Ali bana vasîdir. Ve ol dünyâ ve âhiretde hayrû'l-evsıyâdır. Ve ben halkı togrı yola davet eylerim. Ve Ali ol râh-ı Hüdâ'yı izâe vü rûşenâ idicidir.⁴⁵

[...rivâyet edilmiştir ki Hz. Peygamber buyurdu: Yüce Allah her peygamber için bir varis kıldı. Şît, Hz. Âdem'in; Yûşa, Hz. Mûsâ'nın; Şem'ûn, Hz. İsâ'nın ve

44 B 349 vr. 37a. (Hatîb-i Harezmi el-Hanîfe, Maktelü'l-Hüseyyin, C.1, s.42)

45 B 349 vr. 38a. (es-Seyyid Muhammed Sailh et-Tirmizî, el-Kevkebü'd-Dürî, s.118)

Ali benim varisimdir. Ali, her iki cihanda da varislerin en hayırlısıdır. Ben halkı doğru yola davet eylerim, Ali ise Allah'ın yolunu ışıklandırır ve aydınlatandır.]

Menkabet, kâle'n-nebiyyi salla'llahu teâlâ aleyhi ve sellem:

من اراده ان ينظر الى آدم في علمه و الى نوح في تقواه و الى يحيى افي زهده
و الى موسى في بطشه فليُنظر الى علي ابن ابو طالب

Sahîh-i Vâkîdî'de Ebû'l-Hamrâ'dan mervîdir ki ol hazret buyurdu: Bir kimse ki ilminde Âdem'e ve takvâsında Nûh'a ve zühdünde Yahyâ'ya ve batşında Mûsâ'ya nazar itmek, murâd itmek ide gerekdir ki Ali ibn-i Ebû Tâlib'e nazar eyleye. Şerefü'n-nübüvve'de yine Ebû'l-Hamrâ'dan bu hadîs-i şerîf bu ibâretle mastûrdur:

من سرّه ان ينظر الى آدم في علمه و الى نوح في تقواه و الى ابراهيم في حلمه
و الى موسى في هيئته و الى عيسى في عبادته فليُنظر الى علي ابن ابو طالب

Cevâhirü'l-Ahbâr ve Hidâyetü's-Sü'edâ'da Câbir'den bu ibâretle mervîdir.

من احبّ ان ينظر اسرافيل في هيئته و الى ميكائيل في رتبته و الى جبرائيل في
جلالته و الى آدم في سلمه و الى نوح في حشيته و الى ابراهيم في حلتته و الى
يعقوب في حزنه و الى يوسف في جماله و الى موسى في مناجته و الى ايوب
في صبره و الى يحيى في زهده و الى يونس في سنته و الى عيسى في ورعه
و الى آل محمد في حسبه فليُنظر الى علي فانّ فيه تسعين خصلة من خصائل
الانبياء اجمع الله فيه ولم يجمع احد غيره

Yani bir kimse muhabbet ide, nazar itmeğe heybetinde İsrâfil'e ve rütbetinde Mîkâil'e ve celâdetde Cebrâil ve İslâmiyyet'de Âdem'e ve haşyetinde Nûh'a ve hulletinde İbrâhîm'e ve hüznünde Ya'kûb'a ve cemâletde Yûsuf'a ve münâcaatında Mûsâ'ya ve sabrında Eyyûb'a ve zühdünde Yahyâ'ya ve sünnetinde Yûnus'a ve vera'ında İsâ'ya hasebinde Muhammed'e pes gerekdir ki Ali ibn-i Ebû Tâlib'e nazar ide. Zîrâ hasâil-i enbiyâdan toksan haslet anda vardır ki Hudâ Teâlâ Ali'de cem itmişdir ve andan gayrı hiçbir ehade cem itmemiştir.⁴⁶

[...yani eğer bir kimse İsrâfil'in heybetini, Mikâil'in kudemini, Cebrâil'in yiğitliğini, Âdem'in İslâmiyyet'ini, Nûh'un korkusunu, İbrâhîm'in sadık şahsiyetini, Yakub'un hüznünü, Yûsuf'un güzelliğini, Mûsâ'nın yalvarıp yakarışını, Eyyûb'un sabrını, Yahyâ'nın zühdünü, Yûnus'un sünnetini, İsa'nın

46 B 349 vr. 30a-30b. İbn Ebî Hadîd, Şerh-i Nehcü'l-Belâga, C.3, s.72.

takvasını ve Hz. Muhammed'in soyunun temizliğini tasavvur ediyorsa; Hz. Ali'ye nazar etsin, onun şahsiyetini öğrensın. Çünkü Yüce Allah, peygamberlerin bütün güzel ahlâkını Hz. Ali'de toplamış ve ondan başka hiç kimseye de vermemiştir.]

Sonuç

Menkabeler, zuhûr ettiği toplumlarda ideal insan tipini, onun vasıflarını, olağanüstü hâllerini anlatan eserlerdir. Türk Edebiyatı'nda hayatı efsaneleşmiş, yaşayışı manevî bir hususiyet kazanmış kişilerin etrafında menkabeler oluşturulmuştur. Hz. Ali de Türk-İslâm edebiyatında tarihî ve menkabevî şahsiyeti ile ön plana çıkmış, hayatına dair birçok manzum ya da mensur eser kaleme alınmıştır.

Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'in birçok evlada sahip olduğu, bunun yanında maddî sıkıntı içinde bulunduğu, onun durumunu hafifletmek isteyen Hz. Peygamber'in de Hz. Ali'yi yanına alarak onu yetiştirdiği bilinmektedir. Dolayısıyla Hz. Ali, çocukluğunun ilk dönemlerinden itibaren Hz. Peygamber'in sevgisinden, şefkatinden, güzel ahlâkından ve meziyetlerinden nasiplenmiş, Hz. Peygamber'in yüce sözlerine mazhar olmuştur. Böylece Hz. Ali'nin ilmî birikimi, şecâati, cömertliği gibi birçok hasleti Hz. Peygamber tarafından taltif edilmiş ve hadîs-i şerîflerine konu olmuştur.

Bu yazıda İslâm kültür tarihinde önemli bir yere sahip olan Hz. Ali ve O'nun manevi hayatını tasvir eden mensur Menâkıb-ı Murtazaviyye'de Hz. Peygamber'in, Hz. Ali hakkında rivâyet ettiği bazı hadîs-i şerîflere yer verilmiştir. Hz. Ali'yi konu alan diğer eserlerin aksine Menâkıb-ı Murtazaviyye, hadîs-i şerîflerin kaynağını hadisten hemen sonra vermiş ve onu tercüme etme yoluna gitmiştir. Müellifin, Hz. Ali ile ilgili hadislerin yer aldığı, Şîî ve Sünnî kaynakların hemen hepsine yer vermesi dikkat çekicidir. Ali Nihânî Yozgadî, toplamış olduğu kaynakların muhtevasını yeniden tertip etmiş, kendi iç dünyasının süzgecinden geçirerek, eserinde kullanmaya çalışmıştır. Bu bağlamda söz konusu eserin, Alevî-Bektaşî araştırmacılarına ve tasavvuf tarihine hizmet edeceği kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Belhî, Seyyid Ahmed Muhtar (2012), *Şâh-ı Velâyet Sırr-ı Hidâyet Hazret-i İmâm Ali*, Revak Kitabevi, İstanbul.
- Canan, İbrahim, *Hadîs Ansiklopedisi*, Kütüb-i Sitte, I-XVIII.
- Ceyhan, Âdem (2006), *Türk Edebiyatı'nda Hz. Ali Vecizeleri*, Öncü Kitap Yayınları, Ankara.
- Çetin, Nihad (1955), "Abdülkadir Karahan, *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk hadîs Toplama, Tercüme ve Şerhleri*", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. IV/1-2, Ankara.
- Çetin, İsmet (1997), *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*, Ankara.
- Demir, Necati-Erdem, Mehmet Dursun (2007), *Hazret-i Ali Cenklere*, Destan Yayınları, Ankara.

- Dinî Kavramlar Sözlüğü (2010), *Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları*, Ankara.
- Ekinci, Ramazan (2013), *Vefeyât-ı Ayvansarâyî (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Buhara Yayınları, İstanbul.
- Erkan, Mustafa (1995), “Ferahnâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. XII, İstanbul.
- Fığlalı, Ethem Ruhi (1989), “Ali”, *İslâm Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, C. 2, s. 371-374.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (2012), *Nehc'ül-Belâga*, Derin Yayınları, İstanbul.
- İsen, Mustafa-Kurnaz, Cemal (1990), *Şeyhî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karahan, Abdülkadir (1982), *İslâm Türk Edebiyatında Kırk Hadîs*, TDEA, İstanbul.
- Koçyiğit, Talât (2010), *Hadîs Usûlü*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı; Meâl (1987), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Muallim Nâci, *Emsâl-i Ali, Hz. Ali'nin Hikmetli Sözleri*, Hazırlayan: Âdem Ceyhan, Buhara Yayınları, İstanbul.
- Nehcü'l-Ferâdîs*, Çeviri-yazı: Janos Eckmann, (haz. Semih Tezcan-Hamza Zülfikar), TDK Yayınları, Ankara.
- Sevgi, Ahmet (1988-89), “Mevlânâ Cemâl Efendi'nin Manzum Kırk Hadîs Tercümesi”, *İslâmî Kültür, Sanat ve Edebiyat*, S.3, İstanbul.
- Sevgi, Ahmet (1992), “Lâtîfî ve Subhatü'l-Uşşâk'ı”, *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*, Konya.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1992), “Bektaşîlik”, *İslâm Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, C. 5, s. 373-379.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1992), *Kültür Tarihi Olarak Menâkıbnâmeler*, Ankara.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2006), “Evliyâ Menâkıbnâmeleri”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, C. I.
- Okiç, M. Tayyib (1959), *Bazı Hadîs Meseleleri Üzerine Tetkikler*, İstanbul.
- Özcan, Hüseyin (2003), *Alevî-Bektaşî Kültürüne Bakışlar-Canların Nefesinden*, Horasan Yayınları, İstanbul.
- Öztoprak, Nihat (1993), *Klâsik Türk Edebiyatı'nda Manzum Yüz Hadîsler*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora tezi, İstanbul.
- Pala, İskender (2010), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, Ankara.
- Şemseddin Sâmi (2010), *Kâmûs-ı Türkî*, Ankara.
- Yıldırım, Selahattin (2000), *Osmanlı'da Kırk Hadîs Çalışmaları 1*, İstanbul.